

To in ono.

Slovensko gledišče.

13. decembra so na našem odru vprizorili I. Cankarjevo satiro „Za narodov blagor.“ Njen sujet je boj dveh narodnih prvakov, dr. Grozda in dr. Grudna za prvenstvo, vsled česar se tudi ves narod razdeli v dva tabora. Obedvema ni nič na narodnem blagru, iščeta zgolj svojo korist i. plemeniti Aleksij Gornik naj jima s svojim bogastvom pomaga do lastnega „organa“, do vsega agitatoričnega aparata, da pridobita zase zaslepljeno maso. Grozd ponuja Gorniku, da ga pridobi zase, svojo hčer, Gruden bi mu pod gotovimi pogoji celó prodal svojo ženo. Vsej komediji napravi neljubi konec žurnalista Ščuka, ki revoltira ponižni narod in pobija obema prvakoma šipe. Satira ima poleg vrlin mnogo hib. Grozd, Grudnovka in Gruden domala dovršeni tipi; Ščuka, sentimentalni cinik, sam v svojo duhovitost zaljubljen. Brez notranje ga preobrata, prej žurnalista buržoazije, sedaj demagog. Neverjeten in nepotreben je prizor, ko Ščuka Grozdu zavezuje čevlji. Pri Aleksiju pl. Gorniku treba vprašati odkod, čemu in kam? Ves prvaški boj sloni na nemogočem motivu. Polovico uspeha te farse treba brezdvomno pripisati političnemu ozadju. Umetniški aparat je tu pripravno orodje, da se korenito osmeši gotovo koterijo, ki narodove ideale sama ustvarja in uporablja za svoje nizkotne namene. Seveda je ogorčeni umetnik-prorok iz tega boja napravil cel karneval. Misli bolj drzne kot globoke — esprit, ne pa šekspirjev humor. Skratka, zgodnje delo desiluzioniranega talenta, delo, ki vendar že kaže resničnega umetnika.

F. T.

Naši igralci.

Mara Taborska.

Deželo očistiti in ljudstvu napraviti lepo — s tem potrebnim delom mora umetnost začeti . . .

Umetnost izpopolnjuje mravnost in mravno stanje človeštva. Izpopolnjuje ga samo — ne ustvari . . .

Raziskuj zgodovino narodov in jasno ter brezdvomno se ti pojavi veliko dejstvo, da je lepa umetnost vznikla samo pri narodih, ki so se je veselili.

(Essey o blagoslovu lepote.
John Ruskin.)

Personalna izpremema v vodstvu naše intendance je obenem bila tudi stvarna. Namah smo stali pred novim dejstvom: gledišče, pridobljeno za moderno dramo ravnatoko kot za Sakespearejevo gigantsko klasiko; odprto D' Annunzijevega tipu novodobnega človeka, ki se muči nad uganko neskladnosti razuma z voljo, ravnatoko kot domači umetnosti Cankarjevi. In če se ne strinjamo z določeno smerjo našega gledališkega vodstva, ki nad nekaterimi efemernimi pojavi pozablja na vekotrajne umotvore blažčega in povzdigujočega idealizma — ki ni treba, da bi bil sentimentalni in prazen — smo ponosni na umetniško dvojico Taborskih, ki s svojo dovršeno umetnostjo ublažita tuptatam mučen vtis tendenčnih dram, katerih vprizoritev gospod in gospa Taborska ne določujeta.

Bilo je 15. novembra l. 1900, ko je gospa Taborska, takrat še gospica Maruša Kohoutova, v prvič nastopila na Švandovem gledišču na Smihovu v Pragi. Igrala je Vilemimo v nemški veseloigri „Komtesa Katuški“. Iz malih početkov je

postala velika. Že od kraja je pokazala, kje je za njeno umetniško dušo edino primerno težišče. Ko prelistujem kritičke ocene o njenih nastopih, povsod vidim, da ona ni vstvarjena za prazno, koketno, vsiljivo demimondsko igro tiste boheme, ki ubija pisatelje in igralce: gospa Taborska je oživljajoča stvariteljica trpeče, izmučene, vdane žene. 3. decembra 1904 je praška „Politik“ zapisala o njej: „Gospa Taborska je v vlogi „Helene“ („Črešnjevci vrt“ od K. Kamineka) vnovič dokazala — če je zato še sploh dokaza treba — da je inteligentna, misleča, s stvarilno močjo obdarovana umetnica.“ V tem leži njena sila. Inteligenca, ki ume izčrpati vse, kar je v dramatičnem avtorju najgloblejega, združena s toplo, skoro nervozno temperamentnostjo, to je lepota njenega vprizarjanja. Imeli smo na slovenskem odru doslej šestokrat hladno, enolično, rutinirano igranje, figure, z umetno, a ne umetniško kombinacijo, kakor na šahovi deski postavljene, razvrščene in gnane druga proti drugi v boj — gospa Mara Taborska je misleča igralka, tako bogata in neposredno vplivajoča, kakršna je živa, nedotaknjena natura. Ona igra dovršeno „Elgo“, spretno „gospo Grudnovko“, toda samo sebe igra v „Giocondi“ v vlogi Silvije, kjer ji je bilo na našem odru le malokrat dano vprizoriti svojo lastno moč do zadnjega gibljaja. Ona uspeva, se razvija in povzdigne tam, kjer je njenim mislim dano vglobiti se v probleme in njenim čutom trpeti, dvomiti, vdano ljubiti in v tihi resignaciji preminuti. Ponižna velikost, ki slavi zmago takrat, ko jo boleest stare. Čehi ne bodo pozabili, koliko je pripomogla k uspehu iger cikla „Kruh českých spisovatelů“ ravno gospa Taborska. Kritiki solidne klasiške šole in novejši, ki si želijo vprizarjanja, ki več z gesto namiguje, kot v dolgih zaokroženih monologih pové, vsi so hvalili na Taborski eleganten nastop in sposobnost, igrati najmanjše psihološke podrobnosti, vsi poudarjajo njen neprestani napredek. „Čas“ od 3. marca 1905 je ob priliki, ko se je ciklus „Kroga českých pisateljev“ završil z Ibsenovim „Staviteljem Solnessom“, poudarjal odlične zasluge Taborske na njegovem uspehu. Saj je igrala ravno v tej zadnji igri krožkovi, v „Stavitelju Solnessu“, glavno vlogo, sredotočje drame, Hilda Wangel. In to je zopet vloga zanjo, tista Hilda, ki Solnessa naganja na vrh zvonika, v kraljestvo nebrzdane svobode, Hilda, napol fantastičen otrok, napol kritična, misleča žena, simbol življenja željne mladosti.

Dve leti preje čitam v „Maju“ pri benefici gospe Taborske v „Devicah“ Marka Praga pohvalo njeni inteligenci, ki v igrah zato uspeje, ker jih umeva. Vedno bolj se Taborska bliža svojemu višku. Kritika jo stavlja v ospredje vseh vprizoritev. Vedno bolj se kaže njen mnogostranski talent, ki ume izvajati vloge, ki niso po njeni naturi, tako v Oskar Wildejevi komediji „Bodi resen!“ Toda njeno obsežno umetniško obzorje dokazuje predvsem njena zmožnost, živeti se tudi v dramatiko iz polovice preteklega stoletja, v dela globokega misleca, skoro pozabljenega Friderika Hebbela, v njegovo „Marijo Magdaleno“, tragedijo omejenega, topega malomeščanstva, ki ubija vsak vzlet. Klaro je Taborska igrala takó dovoljno, da je ocenjevalec „Politike“ (10. januarja 1905) priznal sledeče: „Njena Klara opravičuje drznost, ki je bila združena z vprizoritvijo Hebblove drame in otvarja prijetno perspektivo, da bo uspel cel ciklus „Kroga českých pisateljev.“

Čim bolj se bliža bivanje Taborske v Pragi koncu, tem bolj postaja Taborska na smihovskem gledišču protagonistka par excellence. Vprizoritev docela ponesrečene drame znanega

kulturno-historičnega pisatelja Houston Stewart Chamberlaina, „Antonije“ na praškem odru, je, kakor pišejo „Práva Lidu“ 12. januarja 1906, bila mogoča samo s Taborsko, brez katere bi bila igra nezmisljena. Popravila je velikega pisatelja in slabega dramatika in ga za en večer rešila. 28. marca 1906 pa jo vidimo v eni najtežjih vlog cele moderne dramatike, v Ibsenovi „Heddi Gabler“, ki je po krivdi Ibsenovi neumljiv značaj, hladen, brezsrčen, brezobziren in čudno pohoten, ki se ubije ob lastni tajni zlobi in malenkostnih razmerah. Mara Taborska je to sfingo pogodila, to je soglasna pohvala vseh čeških kritik. Toda največji njen dan je bil 25. februarja l. 1906, ko je na smihovskem odru igrala tisto Silvijo Settalo iz „Gioconde“, ki jo je d' Annunzio spisal za nedosežno Eleonoro Duse „z lepima rokama“. V to vlogo je položila vso svojo dušo in žar, s katerim je pogodila pesnikovo žarko dikcijo, tiste aristokratske geste lepih, življenja in odpovedi bogate ljubezni trepetajočih rok, žrtvovanih, krvavečih, uničenih, da rešijo umetnost možev. To sem videl v njeni igri na našem odru in praška kritika poudarja isto.

In kakšna je pri nas pot Mare Taborske do njene dovršitve? Lepa in zaslužna naloga naše intendantice, kateri smemo zdaj upravičeni zaupati, je, Maro Taborsko z umevanjem posebne smeri njenega vprižarjanja, z njej primernimi vlogami ne samo ohraniti na sedanji stopinji, ampak jo še bolj povzdigniti.

Naj se dotaknem le ene stvari. Dajte Mari Taborski na primer vlogo „Grudnovke“. Dovršeno jo bo izvedla — saj smo jo videli — ali ne bo je v svoji duši do zadnjega živila; vseh njenih sil „Grudnovka“ in „Elga“ ne zbudita. Ne varam se. V takih vlogah bo rafinirana, a ne fina, bo pretirana, namenoma zlobna, ker Hauptmann svojih mučnih sanj in Cankar svojih karikatur nista pisala za take igralke kot je Taborska. V njeni igri živi tisto večnožensko, ki blaži, Gretchen, ki dviga Fausta, Rautendelein, ki v Heinrichu vzbudi novo življenje, Silvia, katere ljubezen traja do smrti.

Če se bo to uvaževalo, bomo pomogli Mari Taborski, da stori še tisti mali korak, ki jo loči od viška, ki je njeni izredni stvarilni moči namenjen.

H koncu še nekaj. Umetnost Mare Taborske, ki združuje lep talent z železno marljivostjo, je nerazdružno zvezan z razvojem in viškom umetnosti njenega druga, Viljema Taborskega, tega umetnika-igralca, ki je obenem, tudi pesnik zbirke „V strunah duše“, izdane 1899. v Plznu in je prvič v češčino dovršeno prevedel Schillerjevega „Don Carlosa“, „Divjo raco“ Ibsenovo in druge drame. Saj se je gospod Taborsky, akademiško izobražen jurist, posvetil odru zgolj iz umetniškega nagiba. Viljem in Mara Taborska s svojo neizčrpno umetnostjo dokazujeta, da se bogato obdarovani talent le tedaj ohrani, ako združuje s svojim bogastvom na čuvstvih tudi obširno izobrazbo, marljivost in tisto pravno trdnost, ki obvarje umetnika pred propadom. O Taborskem pa prihodnjic.

Franc Terseglav.

Original Gregorčičevega rokopisa, prevod psalmov 114. in 115., nam je blagovolil prepustiti v reprodukcijo faksimila (glej str. 39.) čast. gospod župnik trnovski Ivan Vrhovnik, za kar mu bodi tudi na tem mestu izrečena najpristržnejša zahvala!

Letošnja Noblova nagrada je bila podeljena medicincu Kamilu Golgi v Paviji, Ramon y Cayalu v Madridu, slovečemu fiziku Thomsonu v Cambridgu, kemiku

Henriku Moissanu v Parizu, predsedniku severnih ameriških zedinjenih držav Rooseveltu in italijanskemu pesniku Giosue Carducciju v Bologni. Da kratko poudarjamo njegov pomen: Carducci je najmarkantnejši pesnik osvobodjene Italije, skozinski lirik (spisal ni nobenega romana, nobene novele), republikanec čisto po kroju Mazzinija. Carducci se je porodil l. 1835 v Valdicastellu, 1860 je bil imenovan za profesorja italijanskega leposlovja na vseučilišču v Bologni. Carducci je po vsebini in obliki zagovornik poganske humanitete; znana je njegova bogokletna „Himna na Satana“. Ta zagrizena tendenčnost je iz Carduccija napravila pesnika klike, modernim pa ni všeč njegov klasicizem, ki je preveč kopiran po antičnih vzorcih. Carducci je sedaj precej osamljen. Njegovo zadnje delo so bile „Odi barbare“.

Šolska Matica (Macierz szkolna) v Varšavi je izdala prvo poročilo o pred letom ustanovljenem ljudskem vseučilišču, iz katerega posnemamo: Predavanja so se pričela na novo dne 15. vinotoka in so v polnem teku. Izmed vpisanih slušateljev se jih je zglasilo k izpraševalnim komisijam 1800 oseb in jih je prestalo izkušnje iz odpovednih strok 1495. Podučevalo se je: poljski jezik in slovstvo, aritmetika, algebra in geometrija, poljska zgodovina v zvezi z občno zgodovino, geografija, risanje, sociologija (narodno gospodarstvo in pravosodstvo), prirodoslovje (fizika in kemija), tehniške vede (mehanika in elektrotehnika), anatomija v zvezi s fiziologijo in higijeno, trgovinsko računstvo. Predavanja so se vršila ob delavnikih zvečer med 7 $\frac{1}{2}$ do 9 $\frac{1}{2}$ uro in ob nedeljah in praznikih popoldne med 1 - 5 $\frac{1}{2}$ uro v 27 prostorih. Vsak slušatelj je dobil matrikolo, ki mu je služila ob enem kot vstopnica na predavanje, v društveno čitalnico in knjižnico. Stroški Šolske Maticice so znašali 6000 rubljev. Pokrili so se v majhnem delu s prispevki slušateljev (10 vinarjev za predavanje) in s članarino društvenikov, večinoma pa s prostovoljnimi darovi. Neka „neimenovana vdova“ je sama podarila za ljudsko vseučilišče 1500 rubljev. Zaradi te živahne delavnosti Šolske Maticice se sovinistični ruski listi, zlasti oficijozno „Novoje vremja“ nanjo strašno hudujejo, ter trde, da pripravlja novo poljsko vstajo in pozivljajo vlado, naj postopa proti njenim udom kot z uporniki.

Jan Gadomski. Dne 9. vinotoka so ustrelili v Varšavi roparji poljskega pisatelja in časnikarja Jana Gadomskega. Po opisovanju časnikov se je to zgodilo takole: Deset dni poprej je ulomilo v stanovanje njegovega tasta Feliksa Debskega nekaj roparjev in zahtevalo denarja. Debski ni izgubil samozavesti, zaklical je pomoč, zbudil celo hišo in roparji so zbežali. Dne devetega vinotoka je sedel Debski ob polsedmi uri zvečer po večerji v obednici in čital, služkinja je šla kupit časnik in njen mož, ki je pri Debskem za služabnika, je za njo zaklenil vrata z verigo. Kmalu je nekdo potrkal na vrata in na vprašanje služabnika, kedo je, odgovoril je tanek glas, ki je posnemal glas njegove žene. Mož se je začudil, da se je tako hitro vrnila in ni odprl vrat z verigo, ampak jih je samo malo odslonil. V tem trenutku so porinili roparji skozi odprtino železen kol in prerezali s posebnimi škarjami upno kot blisk železno verigo. Bili so trije, oboroženi z revolverji. Tako so vdrl v stanovanje, eden je ostal v kuhinji pri služabniku, trije so pa udrli h gospodu, ki je mirno čital, nastavili mu revolver na sence in zahtevali denarja.

Debski je rekel, da jim da, kar ima pri sebi. Roparji so želeli še več. Nato jim je odgovoril, naj ga puste v drugo sobo, kjer ima več denarja v blagajnici, — da bi dobil čas in zaklical ljudi. Med tem se je vrnila služkinja in zagledala